

Ngangana 'a e lou 'ulú – Alopecia

'E hanga 'e hono hulu'í 'o e kili 'o e 'ulú 'o fakatupu ha ngangana 'a e lou 'ulú 'í he feitu'u pau ko ia 'oku fakahoko ai 'a e faito'ó. 'Oku fa'a hoko 'eni 'í ha 'aho 'e 10-14 mei hono kamata 'o e faito'ó. 'E malava ke kei hokohoko atu pē 'a e ngangana ia 'a e lou 'ulú 'í he 'osi 'a e faito'ó. Kapau 'oku hoko ha ngangana 'a e lou 'ulú, 'oku hoko māmalie pē 'eni ia. 'Oku kamata ke manifinifi 'a e lou 'ulú pea hoko ai pē ha'á ne ngangana tōtōhōlo. 'Oku fa'a toe tupu mai pē 'a e lou 'ulú ia 'í he taimi lahi neongo 'e ala manifinifi ange pe liliu hono lanú pe fōlingá. 'I he taimi 'e ni'íhi 'e lava ke tu'ulua ai pē 'a e ngangana ia 'a e lou 'ulú.

'E lava ke faingata'a 'eni ki ha kau mahaki tokolahi ko ia ai mou kātaki 'o talanoa ki ai mo 'emau kau neesi ke ma'u atu ha tokoni ki ai. **'Oku lahi ha ngaahi ma'u'anga tokoni 'a e Sōsaieti ki he Kanisaá (Cancer Society) ki he ngaahi fili ki ha lou 'ulu loi pea mo e polokalama 'look good feel better' (lelei ho'o fotú, lelei ange ho'o ongo'í).**

Tokakovi/ lua/ langa 'ulu

'E lava ke hoko ha fakahangatāmaki mo ha fefulofulai meí he faito'o hulu hueló pe ko e hangatāmaki kanisaá (tumor) pē; ko e manavanava ko ia 'i ho 'ulú 'okú ne malava 'o fakatupu 'a e ongo'í tokotokakovi, luá mo e ngaahi langa 'ulú. 'E lava ke hoko mai 'eni 'i he kamata'anga 'o e faito'ó pe kuó ke 'osi a'usia pē 'eni ia 'e koe hili ho tafá. Ko ia ai 'e lava ke tu'utu'uni atu 'a e faito'o dexamethasone (steroid) 'i ha fa'ahinga taimi pē 'e fiema'u ai ke tokoni ki hono mapule'i 'o e ngaahi faka'ilongá ni.

Dexamethasone

- Kapau 'oku te'eki ai ke ke ma'u atu 'a e faito'o dexamethasone 'e malava ke tu'utu'uni atu 'eni ma'á u kimu'a 'i hono kamata'í 'o e faito'o hulu hueló pe 'i he kamata ke hā mai ha faka'ilonga 'o e manavanava 'o ho 'utó
- Ma'u 'a e faito'ó 'i hao taimi ma'u me'atokoni he 'e ala malava ke uesia ai ho keté
- 'OUA na'a liliu pe ta'ofi 'a e faito'ó te'eki ai tu'utu'uni atu ia 'e ho'o timi faito'o kanisaá.
- 'E ala fiema'u ke hiki hake 'a ho'o tu'oni faito'ó (dose) lolotonga 'o ho faito'ó ke mapule'i'aki 'a e ngaahi faka'ilonga 'o hao uesia
- Ko ho'o sai fe'ungá pē, 'e tu'utu'uni atu leva 'e he timi faito'o kanisaá ke kamata hano holoki fakaholoholo hifo 'a ho'o tu'oni faito'ó.

Ko e ngaahi uesia angamaheni 'o e Dexamethasone 'e lava ke kau ki ai (fakataimi pē) 'a e:

- Fakalalahi ange 'o e u'a fiekaí
- Tupu hake 'a e mamafa 'o e sinó
- Fefulai 'a e matá / aake 'a e ongo tafa'aki kou'ahé (cushingoid apperance)
- Nofa'ia 'e he vaí 'a e sinó (fluid retention) – fefulofulai 'a e ongo va'é mo e ongo kia'í va'é
- Hiki hake 'a e ngaahi tūkunga 'o e suká 'i he totó pea mo toutou tu'uofi
- Faingata'a ke mohe
- Vaivai 'a e uouá
- Mingi 'a e va'é
- Ngaahi liliu ki he ongo fakaelotó

Otitis - Mamahi / pupula 'a e telingá

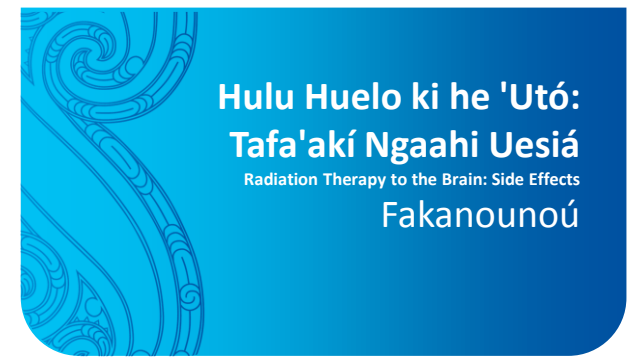
*Fakatokanga'í ange – kapau pē kuo hiki hake 'a e tu'o lahi 'o ho faito'ó 'o fakakau ai 'a e tafa'aki ki ho telingá ('eke ki ho'o timí kapau 'oku 'íkai ke ke fakapau'í).

'E ala fakatupu 'e he faito'o hulu hueló ha pupula pe fakahangatāmaki 'a e telingá. Ko ia ai te ke ala fakatokanga'í 'a e ngaahi faka'ilonga ko 'eni:

- ngaahi liliu 'i ho'o fanongó
- tatangi pe kiki 'i ho telingá
- Langa 'a e telingá
- Ongoi fonu 'a e telingá
- Hafu mai ha huhu'a meá he telingá

Kātaki 'o 'ai ke 'ilo 'e ho'o timí kapau 'okú ke a'usia ha taha 'o e ngaahi faka'ilonga ko 'eni.

Fakatatau mo e ngaahi fakahinohino 'a e NZTA 'oku 'íkai ngofua ke ke faka'uli kae 'oua kuo toe fai mai ha fanongonongo tukukehe ange kapau kuo fale'í koe 'e ho'o Toketā Mataotao ki he Kanisaá (Oncologist).

Hulu Huelo ki he 'Utó: Tafa'akí Ngaahi Uesiá Radiation Therapy to the Brain: Side Effects Fakanounó

'Oku malava 'e he faito'o hulu hueló (radiation therapy) 'o uesia 'a e feitu'u 'oku fakahoko ai ho faito'ó, ka 'e lava ke kehekehe pē 'eni ki he tokotaha mahaki takitaha. 'Oku pau na'e 'osi talanoa mo koe 'a e Toketā Mataotao ki he Faito'o Hulu Huelo 'o e Kanisaá (Radiation Oncologist) fekau'aki mo e ngaahi uesia taimi nounou mo e taimi lōlōa mo koe 'i he lolotonga 'o e founa ngāue ki hono ma'u 'o ho'o fakangofuá.

'Oku fakama'ala'ala atu 'i he tohi fakamatalá ni 'a e ngaahi uesia taimi nounou. Ko e ngaahi faka'ilongá ni 'e ala kamata ia lolotonga 'o ha pupunga faito'o hulu huelo pea 'e ala fakalalahi 'i ha uike 'e 1-2 hili ha 'osi 'a ha pupunga faito'o. Kā neongo 'eni, 'oku totonu ke nau malona hifo hili ha uike 'e 6 mei hao faito'o.

'E sio atu 'a e kau neesi ki he kanisaá kia koe 'i he 'aho hono 'uluaki pe ua 'o ho faito'ó ke mou toe talanoa ki ha'o ngaahi hoha'a pe ngaahi fehu'i lahi ange. 'E lava ke fokotu'utu'u ha ngaahi sivi lahi ange 'i he taimi ko 'eni.

Faito'o Angamaheni Taha / Ngaahi Uesia 'oku fa'a a'usia lolotonga hono faito'o 'o ho hangatāmaki 'oku kanisaá;

- Ongoi Tāvaivaia
- Ngaahi uesia 'o e kilí
- Ngangana 'a e lou 'ulú - Alopecia
- Tokakovi / lua/ langa 'ulu
- Mamahi / pupula 'a e telingá
- Hamu
- Faka'au ke kovi ange 'a e ngaahi faka'ilonga fakae'atamaí

'Oku mau 'i hení ke tokoni!

'E 'eke atu 'e ha Tokotaha Faito'o Hulu Huelo 'i he 'aho takitaha pe 'okú ke ongo'i fēfē. Kātaki 'o 'oua na'á ke momou ke fakahaa'i ha me'a 'okú ke hoha'a ki ai. Kapau 'okú ke a'usia 'a e ngaahi uesia ko 'eni kae 'ikai fakangatangata pē ki he lisí ni; 'e lava ke mau fakafehokotaki atu koe ki he 'emau kau neesi mo e kau toketā ki he kanisaá ke mou talanoa lahi ange ki ai.

Ke ma'u ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e ma'u'anga tokoni ko 'eni 'i he 'initanetí:

www.braintumorsupport.org.nz

Ngaahi fakaikiiki ki he fetu'utaki

Regional Blood and Cancer Service
Building 8, Level 4
ADHB

Telefoni: 09 307 4949
Tesi Talitali Kakaí ext 22631
Kau Neesi ext 22837

Acute Oncology ext 23826 (Mōnite-Falaite 8 pongipongi-4 efiapi)
Neesi Mataotao Jayne Sheridan - 0212415030

Ongoi Tāvaivaia

'Oku lahi 'a e ngaahi me'a 'oku nau fakatupunga 'a e ongo'i hela'ia

- Ko e uesia 'e he faito'ó 'a e ngaahi sela (cell) angamaheni 'o e sinó
- Loto hoha'a fakau'aki mo ho'o puké
- Fononga faka'aho ki he faito'ó
- Ko hono fakapalanisi 'o e mo'uí 'i tu'a 'i ho faito'ó
- Ngaahi hoha'a fakapa'anga

Ngaahi Fokotu'ú:

- Fakapapau'i 'oku potupotu-tatau 'a e ngaahi me'atokoni 'okú ke ma'ú
- Inu ke lahi 'a e vaí pe huhu'a inu
- Ma'u ha mālōlō mo ha fakamālohisino ma'ama'a pē (luelue)
- Ngāue'aki hono tokangaekina pē koé (self care)— ngaahi founa fakafo'ituitui ke tokoni atu ke ke fakafiemālie ai
- Tali 'a e tokoni meí he ni'íhi kehé

Ngaahi Uesia 'o e Kilí

'E ala kamata uesia 'a e kili 'o ho 'ulú 'i he feitu'u pē 'oku fakahoko ai 'a e faito'ó. 'E 'ikai hoko 'eni ia 'i he taimi pē ko iá ka 'oku angamaheni'aki 'a 'ene toki 'asi mai 'i he lolotonga 'o e lele 'a e faito'ó pea 'oku toki fa'a kamata ke mole atu 'i ha uike 'e 2-4 meí he 'osi 'a e faito'ó;

fakalalahi ange 'ene lanu pingikií pe 'uli'uli ange

ongoi mātu'u pe mano'ono'o, pea mamahi

hoko 'o veli pea veveli

mohomoho pe mafohifohi

Fale'i ki hono tokanga'i 'o e kilí

'Oku 'ikai malava ke ta'ofi ha ngaahi uesia ia ki ho kilí, ka neongo iá 'oku 'i ai 'a e ngaahi me'a 'e lava ke ke fakahoko ke tokoni ke ke ongo'i fiemālie ange ai; Talaange ki ho'o tokotaha hulu huelo faito'ó (radiation therapist) pe neesi felāve'i mo ho'o founa tauhi angamaheni ki ho kilí. Te ne fakahā atu kapau 'e fiema'u ha fa'ahinga liliu ki ai.

'E malava ke ke kaukau 'i ha vai kaukau'anga (swimming) kapau 'oku 'IKAI ke mohomoho (blistered) pe mafohifohi ho kilí

Kātaki 'o ta'ofi 'a e...
Fakala'ala'aá pea malu'i 'a e feitu'u ko iá meí he ulo fakahangatonu ki ai 'a e la'aá

*Fakatokanga'i ange – kātaki 'o 'oua na'á ke faka'aonga'i 'a e me'a milimili ki he la'aá (sunscreen) 'i he feitu'u fai'anga faito'ó kae'oua kuo mo'ui kakato ho kilí *

Haisiní mo e milimilí

- Kātaki 'o hokohoko atu ho'o kaukau/uku ho 'ulú 'o hangē ko e angamaheni 'aki ha semipū vaivai ('oku fokotu'ú atu 'a e semipū uku ma'á e pēpē)
- Kapau 'e fakakulokula pe veli ho 'ulú, kātaki 'o sio ki he'ema'u kau neesi ki he kanisaá ki ha kilimi milimili

Tafitafi mo e kaukau'

Fakapapau'i 'oku 'ikai ke fu'u vela 'a e vaí: tafitafi 'i 'a e kilí 'aki ha ngaahi nāunau fakama'a 'okú ke fa'a ngāue anga maheni 'aki pea pōpooki ke mātu'u

Ngaahi me'a ke 'TA'OFI' meí he feitu'u 'oku faito'ó Kātaki 'o faka'ehi'ehi mei hono...

mili 'o e feitu'u ko iá

ngāue'aki 'o ha tepi fakapipiki 'oku pikipiki

faka'a onga'i 'o e

telé

ngāue'aki 'o ha me'a fakapipiki (wax), kilimi pe hulu maama mālohi (lasers)